

Monika Kaźmierczak
ORCID: 0000-0003-4396-3627
University of Łódź

Bridging the Gaps in the Discourse on Stuttering

Dialog bez barier – kompleksowa interwencja logopedyczna w jąkanii [Dialogue Without Barriers: Comprehensive Speech Therapy Intervention in Stuttering], Polish extended edition, eds. K. Węsierska, H. Sønsterud, Agere Aude, Chorzów 2021, pp. 672

The Polish publishing market has been systematically replenished over the years with various types of publications on stuttering. It is enough to mention the following books from the last 15 years: Maria Faściszewska, *Jąkanie. Wypowiedzi dialogowe i monologowe osób jękających się* [Stuttering: Dialogue and Monologue Statements of People Who Stutter] (2020); Agata Sakwerda, *Spokojnie, to tylko jąkanie* [Relax, It's Just Stuttering] (2020); Zbigniew Tarkowski and Agnieszka Okraśńska, *Jąkanie w wieku szkolnym* [Stuttering at School Age] (2020); Carl W. Dell Jr., *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym* [Therapy of Stuttering in Children of Younger School Age], translated by Lucyna Jankowska-Szafarska (2019); *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka* [Speech Fluency Disorders: Theory and Practice], edited by Katarzyna Węsierska and Mikołaj Witkowski (vol. 2, 2019); *Zaburzenia płynności mowy* [Speech Fluency Disorders],

SPI Vol. 26, 2023/2
e-ISSN 2450-5366

edited by Katarzyna Węsierska and Katarzyna Gaweł (2018); *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkaniu* [Living with Stuttering: An Integral Guide to Stuttering], edited by Kamil Kupiec, Lucyna Jankowska-Szafarska, Beata Suligowska, and Roman Kara (2017); Jolanta Góral-Półrola, *Jąkanie. Analiza procesu komunikacji słownej* [Stuttering: Analysis of the Verbal Communication Process] (2016); *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka* [Speech Fluency Disorders: Theory and Practice], edited by Katarzyna Węsierska (vol. 1, 2015); Barry Guitar and Theodore J. Peters, *Dobór metod terapii jąkania. Przewodnik dla logopedów* [Selecting Methods for Stuttering Therapy: A Guide for Speech Therapists], translated by Katarzyna Gaweł (2014); Peter Schneider, *Kto-kto-kto robi hu-hu-hu?* [Who-Who-Who Does Hoo-Hoo-Hoo?], translated by Małgorzata Kądzioła (2014); Elaine Kelman and Alison Nicholas, *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesnodziecięcym* [Practical Intervention in Early Childhood Stuttering], translated by Małgorzata Kądzioła (2013); Eelcode Geus, *Czasami po prostu się jąkam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat* [Sometimes I Just Stutter: A Book for Children Aged 7 to 12 Years], translated by Marta Węsierska (2013); Zbigniew Tarkowski, *Psychosomatyka jąkania* [Psychosomatics of Stuttering] (2007); and Mieczysław Chęciek, *Jąkanie – diagnoza, terapia, program* [Stuttering: Diagnosis, Therapy, Program] (2007). These scientific and popular science publications, in addition to numerous scientific articles, constitute a rich source of knowledge about stuttering for speech therapists, doctors, psychologists, educators, teachers, parents, people experiencing stuttering themselves, and students preparing to work with clients/patients/students who stutter.

The textbook *Dialogue Without Barriers*, which Polish readers have been able to consult since the end of 2021, is another interesting book on this speech fluency disorder. In its introduction, it is stated twice that the Polish-Norwegian cooperation and the invitation of an international group of excellent specialists (from Australia, Belgium, Greece, Canada, Lebanon, Malta, Germany, Poland, the USA, and the UK) is a recipe for an “exceptional” textbook (p. 9 and 10). A verification of this thesis can ultimately lead to only one conclusion: Yes, this is an extraordinary book! Why?

The foreword by editors Katarzyna Węsierska and Hilda Sønderud is a kind of invitation to talk about stuttering, and the

inclusion of profiles of the 35 authors (11 Polish and 24 foreign) at the beginning of the book follows the good tradition of presenting all interlocutors before the discussion even starts. Thanks to this, an actual “dialogue without barriers” is also initiated between the reader and the authors, or the reader and the editors. In order to make the reader feel like a full-fledged, active participant of the deliberations, a “Space for Notes” is left at the end of the book (p. 19). The notes, which are to be made by a reflective reader, can add new remarks to the book’s content or further questions on stuttering that differ from those placed under each chapter of the handbook.

An electronic version of the book, available free of charge (sic!) on the LOGOLab website (<https://www.logolab.edu.pl/>), has already impressed the public; a traditional paper book is now also available on the market. Information about further chapters of the handbook, the editorial team, and the translators have been available since January 2022 on the Facebook page “LOGOLab. Good Communication” (<https://www.facebook.com/groups/logolab>). This also serves as an overview of the content and reveals some secrets from the editing and publishing work, confirming the extremely hard work of all those involved in this two-volume publication (in Polish and English) and the project implemented by the University of Silesia in Katowice, the Norwegian Arctic University in Tromsø, and the Agere Aude Foundation for Knowledge and Social Dialogue. Participants of the International Logopaedic Conference “Speech Fluency Disorders. Theory and Practice. Edition IV” (2021).

The first chapters of the handbook refer to the main lines of reflection undertaken in recent books on stuttering, but also in the pedagogical, psychological, or medical literature (e.g., Kaźmierczak 2018; Węsierska, Krawczyk 2017; Moćko, Węsierska 2015; Błachnio, Przepiórka 2013; Humeniuk 2012; Stecko 2012; Sommer et al. 2002): theory versus speech therapy practice, the multifaceted nature of stuttering, becoming an effective therapist, counselling clients and their loved ones, social attitudes towards stuttering, acceptance of stuttering, and quality of life with stuttering.

The reading of more than 650 pages opens with two complementary chapters: “Between Research and Speech Therapy Practice: Towards Integrated Speech and Language Therapy,” written by Norwegian researchers Kirsten Costain and Hilda Sønsterud, and “How

Do I Become an Effective Speech Therapist Specialising in Fluency Disorders?” by Kurt Eggers, coordinator of the European Clinical Specialization in Fluency Disorders (www.ecsf.eu). The subjective perspective emphasized in both texts, which takes into account the needs and resources of stutterers, is justified especially in light of contemporary considerations of evidence-based practice, the assumptions of which were one of the guideposts for the entire publication (p. 9): the practice of an effective speech therapist is based on evidence from research, and the goals of therapy are set jointly by the clinician and the client, who enter into a therapeutic alliance.

The questions of how to help and support the client and their social environment and how to organize speech therapy counselling are answered in Chapter 3. The interdisciplinary (speech therapy, psychological, and linguistic) team of Ewa Ficek, Barbara Jeziorszak, and Katarzyna Węsierska developed unified guidelines for the attitudes and communication skills of the actors of the therapeutic alliance: speech therapists, people close to the stutterers, and the clients themselves (of various ages). The following chapter by Mary Weidner and Kenneth O. St. Louis partly extends and completes the issues discussed earlier, but also initiates a discussion on improving the quality of life of people who stutter in social situations. The seven steps of an intervention plan for modifying attitudes towards stuttering characterized within are a kind of primer for any advocate of change. A detailed assessment of the ABCs—the affective, behavioral, and cognitive aspects—of stuttering in speech therapy diagnosis was made by American researcher Martine Vanryckeghem in Chapter 6.

The Polish-language handbook presents both the Polish perspective on research and development of speaking fluency, as well as action proposals developed in other countries, which is extremely valuable. As a result of such a “dialogue without borders” and the mutual exchange of experiences, the reader will find a wide range of practical suggestions for programs, methods, techniques, and tools for assessing these stuttering ABCs: *The Behavior Assessment Battery* (BAB), *The Communication Attitude Test for Adults Who Stutter* (BigCAT), *The Communication Attitude Test for School-Age Children Who Stutter* (CAT), *The Communication Attitude Test for Preschool and Kindergarten Children Who Stutter* (KiddyCAT), *The Wright and Ayre*

Stuttering Self-Rating Scale (WASSP), *The Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering (OASES)*, *The Fear of Negative Evaluation Scale (FNES)*, *Erickson S24*, *Unhelpful Thoughts and Beliefs about Stuttering (UTBAS/UTBAS6)*, *The Self-Efficacy Scale for Adult Stutterers (SESAS)*, and *The Self-Efficacy Scale for Adolescents (SEA)*. There are also some therapy tips: *Camperdown*, *KIDS*, *Lexipontix*, *Multi-Dimensional Individualized Stuttering Therapy (MIST)*, *Modification of Stuttering (more fluent stuttering)*, and *Acceptance and Commitment Therapy (ACT)*. In addition to the impressive list of programs, methods, techniques, tools, and strategies referred to in the handbook, the entire book included numerous examples and tips for both researchers and practitioners, which encourages anyone wishing to supplement their knowledge and improve their professional skills to read it. The extensive bibliographic listings, including recommended literature after each chapter, are another valuable element of the handbook.

As we have noted, the authors of the chapters do not focus only on the subject matter—the speech fluency disorder of stuttering and methods, techniques, strategies, or possible forms of speech therapy treatment—although this is very valuable information. The book's narrative seems to be dominated by the motto, “Person first!” It is this thought that informs contemporary speech therapy intervention in stuttering. The authors of the handbook reflect extensively on interpersonal relationships, building a therapeutic alliance, and enhancing the quality of life of a person who stutters.

The question of whether laughter and humor can become essential components of stuttering therapy is answered by Erik X. Raj (Chapter 19) and Joseph Agius (Ch. 20). Identification, de-sensitization, open and conscious stuttering, and reducing avoidance strategies are discussed by Hilda Sønsterud (Ch. 16) and therapists with personal experience of stuttering, Carolyn Cheasman and Rachel Everard (Ch. 5). When juxtaposed with the chapter entitled *Bullying Experienced by Children Who Stutter: Ways of Coping and Prevention* by Marta Węsierska, Marilyn Langevin, and Katarzyna Węsierska, the tones of acceptance and tolerance resonate even more clearly. Moreover, the specific suggestions indicated here, such as the popular LOGOLab workshops in Poland or the *InterACT* program, broaden the range of possibilities in the context of speech therapy

and pedagogical prevention. Together with guidelines for diagnosis and various forms of therapy—individual, group, self-help, or self-therapy—they actually create a picture of a comprehensive speech therapy intervention for stuttering (as indicated in the subtitle of the publication): an intervention based on the latest scientific research and indications developed in multi-specialist and international teams, taking into account mono- or bilingualism (see Chapter 17) of patients with a stuttering experience.

The handbook *Dialogue Without Barriers* presents the pillars on which bridges are being built over gaps in the discourse on stuttering: between clients and therapists, between clients and their parents, between parents and therapists, between practitioners and researchers, between editors and chapter authors, and, finally, between authors and editors and readers. The multidisciplinary approach, multifaceted nature, commitment, reliability, essentiality, modernity, and topicality of knowledge, as well as the criticality, reflexivity, openness, and respect for the subjectivity of each participant in the reading dialogue and the preventive/diagnostic/therapeutic process in stuttering are certainly solid foundations here. There should definitely be more such great handbooks. Unfortunately, the English-language version, which should be published soon, will not include chapters written only by Polish authors, as they are certainly worthy of international distribution.

Bibliography

- Błachnio A., Przepiórka A. (2013). “Podejście psychologiczne w terapii jękania,” *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, vol. 13, no. 2, pp. 121–125.
- Chęć M. (2007). *Jękanie – diagnoza, terapia, program*, Kraków: Oficyna Wydawnicza “Impuls”.
- Dell C.W. Jr. (2019). *Terapia jękania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, trans. L. Jankowska-Szafarska, Kraków: Oficyna Wydawnicza “Impuls”.
- Fąciszevska M. (2020). *Jękanie. Wypowiedzi dialogowe i narracyjne osób ję-kających się*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- De Geus E. (2013). *Czasami po prostu się jękam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, trans. M. Węsierska, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Góral-Pólróla J. (2016). *Jękanie. Analiza procesu komunikacji słownej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza “Impuls”.
- Guitar B., Peters T.J. (2014). *Dobór metod terapii jękania. Przewodnik dla logopedów*, trans. K. Gaweł, Katowice: Centrum Logopedyczne.

- Humeniuk E. (2012). *Biologiczne i psychiczne aspekty jąkania*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego w Lublinie.
- Każmierczak M. (2018). “Jąkający się na maturze ustnej. Przygotowanie, przebieg egzaminu,” *Forum Logopedyczne*, no. 26, pp. 175–186.
- Kelman E., Nicholas A. (2013). *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesno-dziecięcym*, trans. M. Kądzioła, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Kupiec K., Jankowska-Szafarska L., Suligowska B., Kara R. (eds.) (2017). *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkaniu*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Moćko N., Węsierska K. (2015). “Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole,” [in:] A. Guzy, M. Wójcik-Dudek, B. Niesporek-Szamburska (eds.), *Szkoła bez barier. O trudnościach w nauczaniu i uczeniu się*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, pp. 79–98.
- Sakwerda A. (2020). *Spokojnie, to tylko jąkanie!*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Schneider P. (2014). *Kto-kto-kto robi hu-hu-hu?*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Sommer M., Koch M., Paulus W., Weiller C., Buchel Ch. (2002). “Disconnection of Speech-Relevant Brain Areas in Persistent Developmental Stuttering,” *Lancet*, vol. 360, no. 9330, pp. 380–384, doi:10.1016/S0140-6736(02)09610-1.
- Steco E. (2012). *Jąkanie uwarunkowane obniżoną aktywnością histydazy*, Warszawa: Wydawnictwo ES.
- Tarkowski Z. (2007). *Psychosomatyka jąkania. Dlaczego osoby jąkające się mówią płynnie*, Lublin: Wydawnictwo Fundacji “Orator”.
- Tarkowski Z., Okraśńska A. (2020). *Jąkanie w wieku szkolnym. Terapia metodą Tarkowskiego*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K. (ed.) (2015). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, vol. 1, Niezdrowice–Katowice: Komlogo Piotr Gruba, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Węsierska K., Gawel K. (eds.) (2018). *Zaburzenia płynności mowy*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K., Krawczyk A. (2017). “Wsparcie dziecka jąkającego się w środowisku edukacyjnym,” [in:] A. Myszka, K. I. Bienkowska, I. Marczykowska (eds.), *Głos – język – komunikacja*, vol. 4: *Funkcjonowanie społeczne dzieci z problemami komunikacyjnymi*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, pp. 13–30.
- Węsierska K., Witkowski M. (2019). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, vol. 2, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Internet resources

European Clinical Specialization in Fluency Disorders, <http://www.ecsf.eu/>
[access: 8.07.2022].

LOGOLab. Dobra komunikacja, <https://www.facebook.com/groups/logolab>
[access: 8.07.2022].

Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna “Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja IV”, <https://www.konferencja-zpm.edu.pl/pl/program-3/> [access: 8.07. 2022].

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE:

Monika Kaźmierczak
University of Łódź
Institute of Polish Philology and Speech Therapy
e-mail: monika.kazmierczak@uni.lodz.pl

Monika Kaźmierczak
ORCID: 0000-0003-4396-3627
Uniwersytet Łódzki

Budowanie (po)mostów w dyskursie o jąkanii

Bridging the Gap in the Discourse on Stuttering

Dialog bez barier – kompleksowa interwencja logopedyczna w jąkanii. Wydanie polskie rozszerzone,
red. K. Węsierska, H. Sønsterud, Agere Aude,
Chorzów 2021, ss. 672

Polski rynek wydawniczy przez lata systematycznie jest uzupełniany różnego typu publikacjami na temat jąkania. Wystarczy wspomnieć o m.in. następujących pozycjach książkowych z ostatnich 15 lat: Maria Fańciszevska, *Jąkanie. Wypowiedzi dialogowe i monologowe osób jąkających się* (2020); Agata Sakwerda, *Spokojnie, to tylko jąkanie* (2020); Zbigniew Tarkowski i Agnieszka Okraśńska, *Jąkanie w wieku szkolnym* (2020); Carl W. Dell Jr., *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, przeł. Lucyna Jankowska-Szafarska (2019); *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, red. Katarzyna Węsierska i Mikołaj Witkowski (t. 2, 2019); *Zaburzenia płynności mowy*, red. Katarzyna Węsierska i Katarzyna Gawel (2018); *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkanii*, red. Kamil Kupiec, Lucyna Jankowska-Szafarska, Beata Suligowska i Roman Kara (2017); Jolanta Góral-Półrola, *Jąkanie. Analiza procesu komunikacji słownej* (2016); *Zaburzenia płynności*

SPI Vol. 26, 2023/2
e-ISSN 2450-5366

mowy – teoria i praktyka, red. Katarzyna Węsierska (t. 1, 2015); Barry Guitar i Theodore J. Peters, *Dobór metod terapii jąkania. Przewodnik dla logopedów*, przeł. Katarzyna Gawęł (2014); Peter Schneider, *Kto-kto-robí hu-hu-hu?*, przeł. Małgorzata Kądzioła (2014); Elaine Kelman i Alison Nicholas, *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesno-dziecięcym*, przeł. Małgorzata Kądzioła (2013); Eelco de Geus, *Czasami po prostu się jąkam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, przeł. Marta Węsierska (2013); Zbigniew Tarkowski, *Psychosomatyka jąkania* (2007); Mieczysław Chęciek, *Jąkanie – diagnoza, terapia, program* (2007). Przywołane publikacje naukowe i popularnonaukowe, oprócz licznych artykułów naukowych, stanowią bogate źródło wiedzy o jąkaniu dla logopedów, lekarzy, psychologów, pedagogów, nauczycieli, rodziców, samych osób doświadczających jąkania oraz studentów przygotowujących się do pracy z klientem/pacjentem/ucznem jąkającym się.

Książka *Dialog bez barier*, podręcznik, z którym polski czytelnik może się zapoznawać od końca 2021 roku, stanowi kolejną interesującą pozycję na temat tego zaburzenia płynności mowy. We wstępie do publikacji dwukrotnie zostało podane, że polsko-norweska kooperacja oraz zaproszenie do współpracy międzynarodowego grona doskonałych specjalistów (z Australii, Belgii, Grecji, Kanady, Libanu, Malty, Niemiec, Polski, USA oraz z Wielkiej Brytanii) – to przepis na podręcznik „wyjątkowy” (s. 9 i 10). Weryfikacja tej narzuconej tezy ostatecznie może prowadzić tylko do jednego wniosku: Tak, to jest niezwykła książka! Dlaczego?

Słowo wstępne redaktorek Katarzyny Węsierskiej i Hildy Sønsterud stanowi swoiste zaproszenie do rozmowy o jąkaniu, a zamieszczona na początku książki prezentacja sylwetek 35 autorów: 11 polskich oraz 24 zagranicznych hołduje dobrej tradycji zaprezentowania wszystkich interlokutorów jeszcze przed podjęciem przedmiotowej dyskusji. Dzięki takiemu zabiegowi tytułowy „dialog bez barier” zostaje zainicjowany również na linii czytelnik–autorzy, czytelnik–redaktorki. By odbiorca poczuł się pełnoprawnym i aktywnym uczestnikiem rozważań, na końcu książki pozostawiono mu „Miejsce na notatki” (ss. 19), które – wprowadzone własnoręcznie przez refleksyjnego czytelnika – mogą nadbudować treść książki o nowe uwagi, może też kolejne pytania na temat jąkania, inne od tych kontrolnych, zamieszczanych pod każdym rozdziałem podręcznika.

Wrażenie na odbiorcy robiła już elektroniczna wersja książki, dostępna bezpłatnie (*sic!*) na stronie LOGOLab (<https://www.logolab.edu.pl/>), obecnie na rynku jest dostępna również tradycyjna książka papierowa. Informacje o kolejnych rozdziałach podręcznika, zespole redakcyjnym oraz tłumaczkach są prezentowane od stycznia 2022 roku na facebookowej stronie „LOGOLab. Dobra komunikacja” (<https://www.facebook.com/groups/logolab>). To jednocześnie przegląd zawartości i ujawnianie pewnych tajemnic z działań redakcyjno-wydawniczych, potwierdzający tytaniczną pracę wszystkich osób zaangażowanych w wydanie tej dwutomowej publikacji (w języku polskim i angielskim) oraz w projekt realizowany przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, Norweski Uniwersytet Arktyczny w Tromsø oraz Fundację Wiedzy i Dialogu Społecznego Agere Aude. Z niektórymi zagadnieniami uwzględnionymi w podręczniku wcześniej mieli szansę zapoznać się uczestnicy Międzynarodowej Konferencji Logopedycznej „Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja IV” (2021).

Pierwsze rozdziały podręcznika odwołują się do głównych kierunków refleksji podejmowanych w najnowszej literaturze balbuto-logopedycznej, ale też pedagogicznej, psychologicznej czy medycznej (por. np. Kaźmierczak 2018; Węsierska, Krawczyk 2017; Moćko, Węsierska 2015; Błachnio, Przepiórka 2013; Humeniuk 2012; Stecko 2012; Sommer i in. 2002): teoria a praktyka logopedyczna, wieloaspektowość jąkania, stawianie się skutecznym terapeutą, poradnictwo dla klientów i ich najbliższego otoczenia, społeczne postawy wobec jąkania, akceptacja jąkania, jakość życia z jąkaniem.

Lekturę ponad 650 stron otwierają dwa dopełniające się wzajemnie rozdziały: pt. *Między badaniami naukowymi a praktyką logopedyczną: w kierunku zintegrowanej terapii mowy i języka*, napisany przez badaczki z Norwegii, Kirsten Costain i Hildę Sønsterud, oraz pt. *Jak się stać skutecznym logopedą specjalizującym się w zaburzeniach płynności mowy?* Kurta Eggersa, koordynatora European Clinical Specialization in Fluency Disorders – ECSF (www.ecsf.eu). Podkreślane w obu tekstach podmiotowe spojrzenie, uwzględniające potrzeby i zasoby jąkających się, jest uzasadnione szczególnie w świetle współczesnych rozważań o praktyce opartej na dowodach (*Evidence-Based Practice* – EBP), której założenia stanowiły jeden z drogowskazów prac nad całą publikacją (s. 9): praktyka skutecznego logopedy jest

oparta na dowodach z badań naukowych, zaś cele terapii wyznaczone wspólnie przez klinicystę i klienta, którzy zawierają przymierze terapeutyczne.

Na pytania o to, w jaki sposób pomagać i wspierać klienta oraz jego najbliższe otoczenie, na jakich zasadach organizować poradnictwo logopedyczne (p)odpowiedzi daje już rozdział 3. Interdyscyplinarny, logopedyczno-psychologiczno-językoznawczy zespół Ewy Ficek, Barbary Jeziorczak oraz Katarzyny Węsierskiej wypracował zuniifikowane wytyczne dotyczące postaw oraz umiejętności komunikacyjnych podmiotów, które tworzą przymierze terapeutyczne: logopedów, osób z najbliższego otoczenia jąkających się i samych klientów (w różnym wieku). Kolejny rozdział Mary Weidner oraz Kennetha O. St. Louisa częściowo poszerza i dopełnia omówione wcześniej kwestie, ale inicjuje też dyskusję na temat poprawy jakości życia osób jąkających się w przestrzeni społecznej. Scharakteryzowanych siedem kroków planu interwencyjnego, ukierunkowanego na modyfikację postaw wobec jąkania, to swoisty elementarz każdego ambasadora zmian. Szczegółowej oceny ABC, tj. aspektów afektywnych, behawioralnych i kognitywnych (ang. *Affective, Behavioral, Cognitive* – ABC) jąkania w diagnozie logopedycznej dokonała amerykańska badaczka Martine Vanryckeghem w rozdziale 6.

Co niezwykle cenne, w polskojęzycznym podręczniku ukazana jest zarówno polska perspektywa badania i kształtowania płynności mówienia, jak też propozycje działań wypracowane w innych krajach. W efekcie tak prowadzonego „dialogu bez granic” oraz wzajemnej wymiany doświadczeń czytelnik znajdzie tu szeroki wachlarz praktycznych podpowiedzi programów, metod, technik i narzędzi do oceny czynników ABC związanych z jąkaniem, np.: *Zestaw technik służących do oceny zachowania (The Behavior Assessment Battery – BAB)*, *Test do badania postaw wobec jąkania dla dorosłych (The Communication Attitude Test for Adults Who Stutter – BigCAT)*, *Test do badania postaw związanych z jąkaniem u dzieci w wieku szkolnym (The Communication Attitude Test for Schoolage Children Who Stutter – CAT)*, *Test do badania postaw związanych z jąkaniem u dzieci w wieku przedszkolnym (The Communication Attitude Test for Preschool and Kindergarten Children Who Stutter – KiddyCAT)*, *Skala do samooceny osoby jąkającej się Wright i Ayre (The Wright and Ayre Stuttering Self Rating Scale – WASSP)*, *Ocena całościowa doświadczenia osoby jąkającej*

się (*The Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering – OASES*), *Skala lęku przed negatywną ewaluacją (Fear of Negative Evaluation Scale – FNES)*, *Erickson S24*; *Niekorzystne myśli i przekonania dotyczące jąkania (Unhelpful Thoughts and Beliefs about Stuttering – UTBAS/UTBAS6)*, *Skala pomiaru poczucia własnej skuteczności u osób dorosłych jękających się (The SelfEfficacy Scale for Adult Stutterers – SESAS)*, *Skala pomiaru poczucia własnej skuteczności u nastolatków (Self Efficacy Scale for Adolescents – SEA)*, jak też podpowiedzi do terapii, np.: *Camperdown*, *KIDS*, *Lexipontix*, *Wielowymiarowa zindywidualizowana terapia jąkania (Multidimensional Individualized Stuttering Therapy – MIST)*, *Modyfikacja jąkania (jąkanie bardziej płynne)*, *Terapia akceptacji i zaangażowania (Acceptance and Commitment Therapy – ACT)*. Już zaprezentowane wyliczenie (w wyborze) przywoływanych w podręczniku programów, metod, technik, narzędzi oraz strategii robi wrażenie, a cała książka jest nasyciona wieloma przykładami i podpowiedziami zarówno dla badaczy, jak też praktyków, co zachęca do lektury każdego, kto czuje potrzebę dopełnienia swojej wiedzy oraz poszerzenia warsztatu. Bogate zestawienia bibliograficzne, w tym literatury zalecanej po każdym rozdziale – to kolejny cenny element podręcznika.

Jak zostało podkreślone, autorzy rozdziałów nie skupiają się tylko na przedmiocie, tj. zaburzeniu płynności mowy, jakim jest jąkanie, nie tylko na metodach, technikach, strategiach czy możliwych formach postępowania logopedycznego – choć to bardzo cenne informacje. W narracji książki zdaje się dominować założenie: „Najpierw człowiek!” To ono przyświeca współczesnej interwencji logopedycznej w jąkanii. Autorzy podręcznika szeroko zastanawiają się nad relacjami międzyludzkimi, budowaniem przymierza terapeutycznego, podniesieniem jakości życia osoby z doświadczeniem jąkania.

Na pytanie, czy śmiech i humor mogą się stać istotnymi składowymi terapii jąkania, odpowiadają Erik X. Raj (rozdz. 19) oraz Joseph Agius (rozdz. 20). O identyfikacji, odwróżliwianiu, otwartym i świadomym jąkanii się czy redukowaniu strategii unikania piszą Hilda Sønsterud (rozdz. 16) oraz terapeutki z osobistym doświadczeniem jąkania, Carolyn Cheasman i Rachel Everard (rozdz. 5). W zestawieniu z rozdziałem pt. *Mobbing doświadczany przez jękające się dzieci: sposoby radzenia sobie z tym zjawiskiem oraz działania prewencyjne*, autorstwa Marty Węsierskiej, Marilyn Langevin

i Katarzyny Węsierskiej, rozważania dotyczące akceptacji i tolerancji wybrzmiewają jeszcze wyraźniej. Co więcej, wskazane tu konkretne propozycje, takie jak na przykład popularne w Polsce warsztaty LOGOLab czy program *InterACT*, poszerzają wachlarz działań możliwych także w ramach profilaktyki logopedycznej i pedagogicznej. Wraz z wytycznymi do diagnozy oraz różnych form terapii: indywidualnej, grupowej, samopomocy czy autoterapii, faktycznie tworzą obraz kompleksowej interwencji logopedycznej w jąkanii – jak wskazane jest w podtytule publikacji – interwencji opartej na najnowszych badaniach naukowych, wskazaniach wypracowanych również w zespołach wielospecjalistycznych oraz międzynarodowych, uwzględniających mono- czy bilingwalność (por. rozdz. 17) klientów z doświadczeniem jąkania.

Oddany do rąk czytelnika podręcznik *Dialog bez barier* to prezentacja filarów, na których (z)budowane są (po)mosty w dyskursie o jąkanii: pomiędzy klientami a terapeutami, klientami a ich rodzicami, rodzicami a terapeutami, praktykami a badaczami, redaktorami a autorami rozdziałów, wreszcie pomiędzy autorami i redaktorami a czytelnikami. Solidnym fundamentem są tu z pewnością: multidyscyplinarność, wieloaspektowość, zaangażowanie, rzetelność, esencjonalność, nowoczesność i aktualność wiedzy, krytycyzm, refleksyjność, otwartość oraz respektowanie podmiotowości każdego z uczestników dialogu czytelniczego oraz procesu profilaktyczno-diagnostyczno-terapeutycznego w jąkanii. Aż chce się postulować: oby takich podręczników jak najwięcej! Szkoda, że anglojęzyczna wersja, która właśnie się ukazała, nie obejmie rozdziałów napisanych tylko przez polskich autorów, są to bowiem opracowania godne rozpowszechnienia także na forum międzynarodowym.

Bibliografia

- Błachnio A., Przepiórka A. (2013). *Podejście psychologiczne w terapii jąkania*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”, t. 13, nr 2, s. 121–125.
- Chęciek M. (2007). *Jąkanie – diagnoza, terapia, program*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dell C.W Jr. (2019). *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, przeł. L. Jankowska-Szafarska, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Fąciszczeńska M. (2020). *Jąkanie. Wypowiedzi dialogowe i narracyjne osób jękających się*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- De Geus E. (2013). *Czasami po prostu się jąkam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, przeł. M. Węsierska, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Góral-Półrola J. (2016). *Jąkanie. Analiza procesu komunikacji słownej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Guitar B., Peters T.J. (2014). *Dobór metod terapii jąkania. Przewodnik dla logopedów*, przeł. K. Gawęł, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Humeniuk E. (2012). *Biologiczne i psychiczne aspekty jąkania*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego w Lublinie.
- Każmierczak M. (2018). *Jąkający się na maturze ustnej. Przygotowanie, przebieg egzaminu*, „Forum Logopedyczne”, nr 26, s. 175–186.
- Kelman E., Nicholas A. (2013). *Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesnodziecięcym*, przeł. M. Kądzioła, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Kupiec K., Jankowska-Szafarska L., Suligowska B., Kara R. (red.) (2017). *Życie z zacięciem. Integralny przewodnik po jąkaniu*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Moćko N., Węsierska K. (2015). *Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole*, [w:] A. Guzy, M. Wójcik-Dudek, B. Niesporek-Szamburska (red.), *Szkola bez barier. O trudnościach w nauczaniu i uczeniu się*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 79–98.
- Sakwerda A. (2020). *Spokojnie, to tylko jąkanie!*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Schneider P. (2014). *Kto-kto-kto robi hu-hu-hu?*, Katowice: Centrum Logopedyczne.
- Sommer M., Koch M., Paulus W., Weiller C., Buchel Ch. (2002). *Disconnection of Speech-Relevant Brain Areas in Persistent Developmental Stuttering*, „Lancet”, t. 360, nr 9330, s. 380–384, doi:10.1016/S0140-6736(02)09610-1.
- Stecko E. (2012). *Jąkanie uwarunkowane obniżoną aktywnością histydzady*, Warszawa: Wydawnictwo ES.
- Tarkowski Z. (2007). *Psychosomatyka jąkania. Dlaczego osoby jąkające się mówią płynnie*, Lublin: Wydawnictwo Fundacji „Orator”.
- Tarkowski Z., Okraśińska A. (2020). *Jąkanie w wieku szkolnym. Terapia metodą Tarkowskiego*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K. (red.) (2015). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, t. 1, Niezdrowice–Katowice: Komlogo Piotr Gruba, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Węsierska K., Gawęł K. (red.) (2018). *Zaburzenia płynności mowy*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Węsierska K., Krawczyk A. (2017). *Wsparcie dziecka jąkającego się w środowisku edukacyjnym*, [w:] A. Mysza, K.I. Bienkowska, I. Marczykowska (red.), *Głos – język – komunikacja*, t. 4: *Funkcjonowanie społeczne dzieci z problemami komunikacyjnymi*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 13–30.

Węsierska K., Witkowski M. (2019). *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*, t. 2, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Netografia

European Clinical Specialization in Fluency Disorders, <http://www.ecsf.eu/> [dostęp: 8.07.2022].

LOGOLab. Dobra komunikacja, <https://www.facebook.com/groups/logolab> [dostęp: 8.07.2022].

Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna „Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja IV”, <https://www.konferencja-zpm.edu.pl/pl/program-3/> [dostęp: 8.07.2022].

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Monika Kaźmierczak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Filologii Polskiej i Logopedii
e-mail: monika.kazmierczak@uni.lodz.pl